Одеський національний університет імені І.І.Мечникова
Кафедра культурології

"ЗАТВЕРДЖУЮ"
Проректор з науково-педагогічної роботи
Ніколаєва М.Л.
"07" 09 2021 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

_____Міжкультурні комунікації в сфері управління закладами культури_____
(назва навчальної дисципліни)
Рівень вищої освіти ___другий (магістерський)_____

Спеціальність 034 Культурологія_____
(код і назва спеціальності (тей)

Інститут/факультет __Історії та філософії _____
(назва інституту, факультету)

2021 – 2022

Робоча програма складена на основі навчальної програми з дисципліни «Міжкультурні комунікації в сфері управління закладами культури».

Розробник: Білянська Олена Юріївна, кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри культурології

Протокол № 1 від “ 31 ” серпня 2021 р.

Завідувач кафедри _____Соболевська О. К.

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) факультету історії та філософії.

Протокол №1 від “ 07 ” вересня 2021 р.

Голова НМК _____ Ковальський С.В.

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № ___ від “____”_____2022 р.

Завідувач кафедри _____ (_____)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № ___ від “____”_____2023 р.

Завідувач кафедри _____ (_____)
(підпис) (прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

<table>
<tr><td rowspan="2">Найменування показників</td><td rowspan="2">Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти</td><td colspan="2">Характеристика навчальної дисципліни</td></tr>
<tr><td>денна форма навчання</td><td>заочна форма навчання</td></tr>
<tr><td rowspan="14">Загальна кількість: кредитів – 5

годин – 150

залікових модулів – 3

змістових модулів – 3

ІНДЗ* – реферат, есе, презентація
(вид завдання)</td><td rowspan="14">Галузь знань:

<u>03 Гуманітарні науки</u>

Спеціальність:

<u>034 Культурологія</u>

Рівень вищої освіти:

<u>другий (магістерський)</u></td><td colspan="2">Обов’язкова</td></tr>
<tr><td colspan="2">Рік підготовки:</td></tr>
<tr><td>1-й</td><td>1-й</td></tr>
<tr><td colspan="2">Семестр</td></tr>
<tr><td>1-й</td><td>1-й</td></tr>
<tr><td colspan="2">Лекції</td></tr>
<tr><td>8 год.</td><td>2 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Практичні, семінарські</td></tr>
<tr><td>8 год.</td><td>4 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Лабораторні</td></tr>
<tr><td>0 год.</td><td>0 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Самостійна робота</td></tr>
<tr><td>134 год.</td><td>144 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">у т.ч. ІНДЗ*: - 0 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Форма підсумкового контролю: Екзамен</td></tr>
</table>

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: мета дисципліни «Міжкультурні комунікації в сфері управління закладами культури» полягає в тому, щоб репрезентувати основні області міжкультурної комунікації, оволодіти основними поняттями та термінологією, вміти інтерпретувати різні прояви комунікативної поведінки в різних культурах, а також сформувати позитивне відношення до інших культур, вміти організовувати роботу та здійснювати керівництво закладами культури.

Заради досягнення цієї мети передбачається розв'язання наступних **завдань**:

- підвищення загальноосвітнього і культурного рівня;
- формування широкого гуманістичного світогляду;
- виявлення відмінних рис національних моделей комунікації;
- дослідження механізмів формування культурної ідентичності;
- класифікація факторів, що впливають на процес міжкультурної комунікації;
- організація робот та здійснення керівництвом закладами культури.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

а**) загальних (ЗК)**:

ЗК03 Здатність генерувати нові ідеї (креативність);

ЗК04 Здатність приймати обґрунтовані рішення;

ЗК05 Здатність мотивувати людей та рухатись до спільної мети;

ЗК07 Здатність виявляти ініціативу та підприємливість;

ЗК08 Здатність розробляти та управляти проектами.

б) фахових (ФК):

ФК02 Здатність до оцінювання та аналізу інформації у процесі реалізації професійної діяльності;

ФК03 Здатність виявляти культурні потреби суспільства та його окремих груп, виявляти шляхи їх задоволення, забезпечувати культурні права та свободи людини;

ФК05 Здатність до ефективної взаємодії з представниками інших професій, а також до залучення до розв'язання проблем культури представників громадськості;

ФК07 Здатність професійно діагностувати, прогнозувати, проектувати й моделювати культурний розвиток різних культурних регіонів, художньої та візуальної культури;

ФК08 Здатність організовувати роботу та здійснювати керівництво закладами культури, а також відповідними структурними підрозділами підприємств і установ, враховуючи економічні, законодавчі й етичні аспекти;

ФК09 Здатність до розв'язання актуальних проблем культури з урахуванням особливостей міжкультурної комунікації та ширшого контексту відповідних проблем.

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- основні положення теорії міжкультурної комунікації;
- соціально-психологічні аспекти міжкультурної комунікації;
- основи освоєння іншої культури;
- культурні потреби суспільства та його окремих груп.

вміти:

- інтерпретувати характеристики національних моделей комунікації;
- пояснити закономірності функціонування міжкультурної комунікації;
- аналізувати тенденції міжкультурної комунікації в сучасному українському суспільстві;
- організовувати роботу та здійснювати керівництво закладами культури.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН3 Аналізувати культурні права та свободи людини, форми та механізми їхньої ідентифікації, інкультурації, культурної адаптації з врахуванням регіональної специфіки;
ПРН4 Популяризувати професію культуролога, дотримуючись етичних принципів;
ПРН5 Організовувати та підтримувати комунікації з органами влади, науково-дослідними установами, інформаційно-аналітичними службами, засобами масової інформації з питань культури;
ПРН6 Вільно спілкуватися державною та іноземними мовами усно і письмово для обговорення професійних питань, презентації результатів досліджень та проектів;
ПРН9 Організовувати й управляти діяльністю закладів культури та відповідними структурними підрозділами підприємств та установ;
ПРН10 Мати навички вироблення та ухвалення рішень з управління закладами та установами культури чи відповідними структурними підрозділами у непередбачуваних робочих та/або навчальних контекстах;
ПРН11 Мати навички організації та керівництва професійним розвитком осіб та груп у галузі культури;
ПРН12 Розуміти і застосовувати для розв'язання складних задач і проблем культурології методи та засоби стратегічного планування, прогнозування, моделювання культурних політик.

2. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Культурно-антропологічні особливості міжкультурної комунікації.

Тема 1. Соціокультурні аспекти комунікації.

Поняття комунікації і її роль в концепції культури. Співвідношення понять «комунікація» та «спілкування». Цілі комунікації та людські потреби. Вплив сучасної соціокультурної ситуації на процес комунікації.

Становлення та розвиток МКК в США та Европі. Типи МКК (міжетнічна комунікація, контркультурна комунікація, комунікація між соціальними класами та групами, комунікація між представниками різних демографічних груп). Джерела та механізми динаміки культури (інновації, звертання до культурного спадку, запозичення, культурна дифузія).

Фактори, що впливають на поведінку в процесі МКК. Симпатія та емпатія. Поняття «чужого» та етноцентризм. Ксеноцентризм та культурний релятивізм. Сутність та формування культурної ідентичності.

Тема 2. Елементи культурного простору та їх роль в процесі міжкультурної комунікації.

Особливості процесу інкультурації та соціалізації. Вплив оточуючого середовища на інкультурацію. Психологічні механізми інкультурації (імітація, ідентифікація, сором, вина).

Сутність культурних цінностей та їх місце в міжкультурній комунікації. Культурні норми (нрави, звичаї, традиції, обряди, правові норми, норми моралі).

Тема 3. Соціально-психологічні аспекти міжкультурної комунікації.

Поняття успішної комунікації. Афективне навантаження учасників між культурної комунікації та її залежність від культурної дистанції. Стрес та невпевненість, пов'язані з міжкультурною комунікацією. Теорія редукції невпевненості.

Поняття та сутність стереотипу. Функції стереотипів. Поняття і сутність забобонів. Механізм формування забобонів. Типи забобонів. Проблеми коректування та зміни забобонів. Аксіоми міжкультурної комунікації.

Змістовий модуль 2. Міжкультурна комунікація: теоретичні та практичні аспекти.

Тема 4. Практика міжкультурної комунікації та освоєння іншої культури.

Аккультурація як освоєння іншої культури. Поняття та сутність аккультурації. Основні форми аккультурації (асиміляція, сепарація, маргіналізація, інтеграція). Аккультурація як комунікація.

Поняття культурного шоку та його симптоми. Механізм розвитку культурного шоку. Фактори, що впливають на культурний шок. Модель освоєння іншої культури М. Бенета (етноцентристські та етнорелятивістські етапи).

Тема 5. Культурні сенси вербальної та невербальної комунікації.

Вербальна комунікація. Мова як елемент культури. Гіпотеза Сепіра – Уорфа. Основні постулати вербальної міжкультурної комунікації. Невербальна комунікація та її специфіка. Елементи невербальної комунікації (кінетика, тактильна поведінка, проксеміка, хронеміка). Паравербальна комунікація.

Тема 6. Теоретичні та методологічні основи міжкультурної комунікації в сфері культури.

Методи вивчення культурних систем та міжкультурних ситуацій (функціональний підхід, інтерпретуючий підхід, критичний підхід, метод біографічної рефлексії, метод інтерактивного моделювання, метод рольових ігор, метод самооцінки, метод симуляції).

Теорії міжкультурної комунікації (теорія адаптації Я.Кіма, теорія координованого управління значенням та теорія правил, конструктивістська теорія, теорія соціальних категорій та обставин, теорія конфліктів). Категоризація культури Е. Холла: концепція «культурної граматики». Категоризація культури по Г. Хофстеде: концепція «ментальних програм».

Тема 7. Українська культура в контексті міжкультурної комунікації та в системі управління закладами культури.

Фактори формування української культури: географічні, історичні, релігійні. Цінності української культури. Українці в міжкультурних контактах. Стереотипні уявлення про українців у Європі. Особливості вербальної та невербальної комунікації в українській культурі.

Система управління закладами культури: основні принципи функціонування та реалізації. Основні типи та форми закладів культури.

Змістовий модуль 3. Національний характер та менталітет в міжкультурній комунікації.

Тема 8. Сполучені Штати Америки: нація ділових людей.

Історія становлення американської нації. Північно-східні штати Америки. Південно-східні та південні штати: особливості комунікації. Далекий захід та тихоокеанське узбережжя Америки. Американський спосіб життя. Риси національного характеру.

Тема 9. Особливості міжкультурної комунікації з представниками Англії, Німеччини та Скандинавії.

Англія: характер нації. Англійський етикет та мова спілкування. Любов до дому, саду та домашнім тваринам. Спартанське відношення до виховання дітей.

Особливості німецького національного характеру. Побут та повсякденне життя німців.

Шведи, датчани, норвежці, фіни, голландці, швейцарці: особливості національного характеру та менталітету.

Тема 10. Особливості міжкультурної комунікації з представниками Франції, Італії та Іспанії.

Риси національного характеру французів. Ораторське мистецтво, почуття гумору, дотепність. Спосіб життя французів. Діловий стиль нації. Улюблені місця відпочинку.

Італія – достойна спадкоємиця античної цивілізації. Музей під відкритим небом. Давність та сучасність.

Національно-психологічні особливості іспанців. Історико-географічний ландшафт. Церемоніал звернень та контактів.

Тема 11. Особливості міжкультурної комунікації з представниками Японії та Китаю.

Японія: роль релігії в формуванні характеру нації. Мова спілкування. Мистецтво та побут. Роль чоловіка та жінки в японській родині. «Амає» - почуття сорому. Японський діловий стиль.

Китай – піднебесна імперія. Велика етнічна сім’я. Конфуціанство, даосизм, буддизм. Національна гордість китайців. Особливості національного характеру. Етикет та діловий стиль.

Тема 12. Особливості міжкультурної комунікації з представниками Ізраїлю, Єгипту, Таїланду, Малайзії. Особливості мусульманської культури.

Ізраїль: трагічна історія єврейського народу. Характер нації. Мовні особливості та антропоніміка у євреїв.

Особливості спілкування з представниками єгипетської культури, таїландської та малайзійської. Світ мусульман: особливості способу життя та спілкування. Побут та спілкування.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Культурно-антропологічні особливості міжкультурної комунікації.												
Тема 1. Соціокультурні аспекти комунікації.	17	2				15	17	1	-			16
Тема 2. Елементи культурного простору та їх роль в процесі міжкультурної комунікації.	17	-	2			15	17	1	-			16

Тема 3. Соціально-психологічні аспекти міжкультурної комунікації.	16	1	-			15	16	-	-			16
Разом за змістовим модулем 1	50	3	2			45	50	2	0			48
Змістовий модуль 2. Міжкультурна комунікація: теоретичні та практичні аспекти.												
Тема 4. Практика міжкультурної комунікації та освоєння іншої культури.	12	2				10	12	-	2			10
Тема 5. Культурні сенси вербальної та невербальної комунікації.	11	1				10	12	-				12
Тема 6. Теоретичні та методологічні основи міжкультурної комунікації в сфері культури.	12	-	2			10	12	-				12
Тема 7. Українська культура в контексті міжкультурної комунікації та в системі управління закладами культури.	15	2	2			11	14	-	2			12
Разом за змістовим модулем 2	50	5	4			41	50	0	4			46
Змістовний модуль 3. Національний характер та менталітет в міжкультурній комунікації.												
Тема 8. Сполучені Штати Америки: нація ділових людей.		-	-			10	-	-				10
Тема 9. Особливості міжкультурної комунікації з представниками Англії, Німеччини та Скандинавії.		-	2			10	-	-				10
Тема 10. Особливості міжкультурної комунікації з представниками Франції, Італії та Іспанії.		-	-			10	-	-				10
Тема 11. Особливості міжкультурної		-	-			8	-	-				10

комунікації з представниками Японії та Китаю.												
Тема 12. Особливості міжкультурної комунікації з представниками Ізраїлю, Єгипту, Таїланду, Малайзії. Особливості мусульманської культури.		-	-			10	-	-				10
Разом за змістовим модулем 3	50	0	2			48	50	0	0			50
Усього годин	150	8	8			134	150	2	4			144

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Елементи культурного простору та їх роль в процесі міжкультурної комунікації.	2
2	Теоретичні та методологічні основи міжкультурної комунікації в сфері культури.	2
3	Українська культура в контексті міжкультурної комунікації та в системі управління закладами культури.	2
4	Особливості міжкультурної комунікації з представниками Англії, Німеччини та Скандинавії.	2
Усього		8

6. Теми практичних занять

Практичні заняття не передбачені навчальним планом.

7. Теми лабораторних занять

Лабораторні заняття не передбачені навчальним планом.

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
1	Соціокультурні аспекти комунікації.	15	16
2	Елементи культурного простору та їх роль в процесі міжкультурної комунікації.	15	16
3	Соціально-психологічні аспекти міжкультурної комунікації.	15	16
4	Практика міжкультурної комунікації та освоєння іншої культури.	10	10
5	Культурні сенси вербальної та невербальної комунікації.	10	12

6	Теоретичні та методологічні основи міжкультурної комунікації в сфері культури.	10	12
7	Українська культура в контексті міжкультурної комунікації та в системі управління закладами культури.	11	12
8	Сполучені Штати Америки: нація ділових людей.	10	10
9	Особливості міжкультурної комунікації з представниками Англії, Німеччини та Скандинавії.	10	10
10	Особливості міжкультурної комунікації з представниками Франції, Італії та Іспанії.	10	10
11	Особливості міжкультурної комунікації з представниками Японії та Китаю.	8	10
12	Особливості міжкультурної комунікації з представниками Ізраїлю, Єгипту, Таїланду, Малайзії. Особливості мусульманської культури.	10	10
Разом		134	144

9. Індивідуальне навчально - дослідне завдання.

Виконання індивідуального завдання студентом полягає в підготовці реферату з дисципліни на одну із запропонованих тем та опрацювання результатів самостійної творчої роботи, підготовка та захист комп'ютерної презентації до завдання.

10. Методи навчання.

1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності: словесно-інформаційні, наочно-евристичні, практично-репродуктивні, проблемні, частково-пошукові, дедуктивні, індуктивні; лекція, пояснення, робота в наукових бібліотеках, в мережі Інтернет, робота з фотоматеріалами.
2. Методи стимулювання навчально-пізнавальної діяльності: наукові дискусії, наукові конкурси, написання тез, статті; робота зі словником.
3. Методи контролю та самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності: усне опитування, письмові роботи, контрольні, тестування, самоперевірка, заліки, співбесіди.

11. Методи контролю.

Якість і послідовність вивчення учбового матеріалу контролюється перевіркою відповідей студентів на ключові питання тем, які внесені в контрольні роботи, тестові завдання.

До методів оцінювання відносять: оцінку за реферат, самостійну письмову роботу, поточне тестування, самоперевірку, співбесіди, заліки, підготовка та представлення презентацій.

12. Питання для підсумкового контролю:

1. Співвідношення понять «комунікація» та «спілкування».
2. Вплив сучасної соціокультурної ситуації на процес комунікації.
3. Становлення та розвиток МКК в США та Европі.
4. Типи МКК (міжетнічна комунікація, контркультурна комунікація, комунікація між соціальними класами та групами, комунікація між представниками різних демографічних груп).
5. Джерела та механізми динаміки культури (інновації, звертання до культурного спадку, запозичення, культурна дифузія).
6. Фактори, що впливають на поведінку в процесі МКК. Симпатія та емпатія.
7. Поняття «чужого» та етноцентризм. Ксеноцентризм та культурний релятивізм. Сутність та формування культурної ідентичності.
8. Особливості процесу інкультурації та соціалізації.
9. Сутність культурних цінностей та норм. Їх місце в міжкультурній комунікації.

10. Стрес та невпевненість, пов’язані з МКК. Теорія редукції невпевненості.
11. Поняття та сутність стереотипу. Функції стереотипів.
12. Поняття і сутність забобонів. Типи забобонів.
13. Поняття та сутність аккультурації. Основні форми аккультурації (асиміляція, сепарація, маргіналізація, інтеграція).
14. Поняття культурного шоку та його симптоми. Механізм розвитку культурного шоку.
15. Модель освоєння іншої культури М. Бенета (етноцентристські та етнорелятивістські етапи).
16. Основні постулати вербальної міжкультурної комунікації.
17. Невербальна комунікація та її специфіка. Елементи невербальної комунікації (кінетика, тактильна поведінка, проксеміка, хронеміка). Паравербальна комунікація.
18. Методи вивчення культурних систем та між культурних ситуацій (функціональний підхід, інтерпретуючий підхід, критичний підхід, метод біографічної рефлексії, метод інтерактивного моделювання, метод рольових ігор, метод самооцінки, метод симуляції).
19. Теорії міжкультурної комунікації (теорія адаптації Я. Кіма, теорія координованого управління значенням та теорія правил, конструктивістська теорія, теорія соціальних категорій та обставин, теорія конфліктів).
20. Категоризація культури по Е. Холлу: концепція «культурної граматики».
21. Категоризація культури по Г. Хофстеде: концепція «ментальних програм».
22. Особливості вербальної та невербальної комунікації в українській культурі.
23. Особливості американської культури та системи цінностей.
24. Особливості німецької та англійської культур.
25. Характеристика французького національного характеру.
26. Роль релігії та природи в формуванні японського національного характеру.
27. Відмінні риси національного характеру у народів Скандинавії.
28. Роль мовних особливостей та антропоніміка євреїв в формуванні національного характеру.
29. Характеристика італійського та іспанського національного характеру.

13. Розподіл балів, які отримують студенти.

Поточне тестування та самостійна робота												Сума
Змістовий модуль №1			Змістовий модуль № 2				Змістовий модуль № 3					
Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	Т6	Т7	Т8	Т9	Т10	Т11	Т12	100
10	15	15	10	5	10	5	6	6	6	6	6	

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	**A**	відмінно	зараховано
82-89	**B**	добре	
74-81	**C**		
64-73	**D**	задовільно	
60-63	**E**		
35-59	**FX**	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	**F**	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

14. Методичне забезпечення

1. Опорні конспекти лекцій.
2. Інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни (ІКНМЗД).
3. Нормативні документи.
4. Методичні розробки.
5. Ілюстративний матеріал (ілюстрації, фотоматеріали).

15. Рекомендована література

Основна:

1. Адорно Т. Исследование авторитарной личности. - М.: Серебряные нити, 2001. - 416 с.
2. Агеев В.С. Межгрупповое взаимодействие: социально-психологические проблемы. — М.: Изд.-во МГУ, 1990.
3. Бергельсон М.Б. Лингвистические методы исследования в области (межкультурной) коммуникации. Коммуникация: концептуальные и прикладные аспекты, Ростов-на-Дону, 2004.
4. Василенко И.А. Диалог культур, диалог цивилизаций// Вестник РАН, 1996, №5. - С.394-402.
5. Гамидова С.Х. Межкультурное обучение в системе современного образования// Наука через призму времени. - 2018. - №10 (19).
6. Головач Н.М. Пріоритетні напрями соціокультурного проектування в сучасному українському суспільстві/ Проблеми культурології: історичні та сучасні досліджння, с. 26-33 . електронний ресурс.
7. Головлева Е.Л. Основы межкультурной коммуникации. -Ростов н/Д: Феникс,2008.-222 с.
8. Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин А.П. Основы межкультурной коммуникации: Учебник для вузов. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. - 352 с.
9. Калита Т.В. Застосування проектної діяльності у сфері культури / Культура України. Вип.64. 2019. - С.138-149.
10. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс, Волгоград, 2002.
11. Кашкин В.Б. Введение в теорию коммуникации: Учеб. пособие. Воронеж: Изд-во ВГТУ, 2000. – 175 с.
12. Кон И.С. Психология предрассудка (о социально-психологический корнях этнических предубеждений). Новый мир, 1996. - №9. - С. 187.
13. Кочетков В.В. Психология межкультурных различий. — Саратов, 1988.
14. Ларченко С.Г., Еремин С.Н. Межкультурное взаимодействие в историческом процессе. — Новосибирск, 1991.
15. Лебедева Н. Введение в этническую и кросс-культурную психологию. — М., 1999.
16. Лебедева Н.М., Лунева О.В., Стефаненко Т.Г., Мартынова М.Ю. Межкультурный диалог: Тренинг этнокультурной компетентности. - М.: Ин-т этнологии и антропологии им. Н.Н.Миклухо-Маклая РАН, 2003. - 496 с.
17. Макаров М.Л. Основы теории дискурса. М.: ИТДКГ "Гнозис", 2003.
18. Мархинина В., Удалова И. Межнациональное общество: состояние, динамика, взаимодействие культур. — Новороссийск, 1996.
19. Мацумото Д. Психология и культура. - СПб.: Питер, 2003. - 718 с.
20. Мельникова Е.В. Культура и традиции народов мира (этнопсихологический аспект). - М.: Диалог культур, 2006. - 512 с.
21. Николаева Ю В., Боголюбова Н.М. Межкультурная коммуникация и международний культурный обмен. - СПб: СПбКО, 2009. - 416 с.
22. Основи міжкультурних комунікацій. Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів/уклад. Н.А. Крупенина.– Дніпро , 2020. – 110с.

23. Переформатування системи управління в галузі культури та європейський досвід інноваційного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nplu.org/storage/files /Infocentr/.../dos.pdf
24. Персикова Т.Н. Межкультурная коммуникация и корпоративная культура. М., 2002.
25. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. М., 2000.
26. Рудь Я. С. Соціально-культурне проектування - інноваційна технологія ефективного управління культурними процесами / Я. С. Рудь // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури [Текст] : збірник наукових праць. Вип. 31 / М-во культури України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв; [редкол. В. Г. Чернець та ін.] – Київ : Міленіум, 2013. - С.161-167.
27. Рёш О. Проблема стереотипов в межкультурной коммуникации// Россия и Запад: диалог культур. Вып. 6. — М., 1998.
28. Рыбаков Б.А. Язычество древних славян. - М., 1981.
29. СергеевА.М. Коммуникации в культуре. - Петрозаводск, 1996. - 389 с.
30. Скляренко В.М., Все об Украине: общие сведения, история, наука, культура, спорт, достопримечательности/ В.Скляренко, Я. Батий, М.Панкова. - Харьков: ФОЛИО, 2008.
31. Солдатова Г.У. Психологические механизмы ксенофобии// Психологический журнал. - 2006. - Т.27. - №6. - С. 5-7.
32. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация, Москва, 2000. - 435 с.
33. Украина: Энциклопедия для детей среднего школьного возраста/ Авт.-составители: В.М. Скляренко, Т.В.Иовлева, Т.В.Мирошникова, М.А.Панкова. - Харьков: ФОЛИО, 2007. - 463 с.

Додаткова:

1. Антонов В.И., Ямпилова З.С. Проблема стереотипов как один из барьеров в контексте коммуникации культур// Россия и Запад: диалог культур. Вып. 7. — М., 1999.
2. Ван Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация. — М., 1989.
3. Вацлавик П., Бивин Дж., Джексон Д. Психология межличностных коммуникаций. — Спб., 2000.
4. Введение в этническую психологию/Под ред. Ю.П. Платонова. — Спб., 1995.
5. Горелов И.Н., Енгалычев В.Ф. Безмолвной мысли знак: Рассказы о невербальной коммуникации. — М., 1991.
6. Грановская Р.М., Крижанская Ю.С. Творчество и преодоление стереотипов. — СПб., 1994.
7. Здравомыслов А.Г. Социология конфликта. — М., 1996.
8. Землянова Л.М. Зарубежная коммуникативистика в преддверии информационного общества. Толковый словарь терминов и концепций. — М.: Изд-во МГУ, 1999.
9. Знаков В.В. Понимание в познании и общении. — Самара, 1998.
10. Иконникова Н. К. Механизмы межкультурного восприятия// Социологические исследования. — 1995. — № 4.
11. Конецкая В. П. Социология коммуникации. — М., 1997.
12. Коул М. Культурно-историческая психология. — М., 1997.
13. Леонтович О.А. Теория межкультурной коммуникации в России: состояние и перспективы/ Теория коммуникации и прикладная коммуникация// Вестник Российской коммуникативной ассоциации. - выпуск №1, 2002.
14. Ольшанский Д.А. Межкультурная коммуникация: насилие перевода, Коммуникация: теория и практика в различных социальных контекстах, Ч.2, Пятигорск, 2002.
15. Прутченков А.С. Тренинг коммуникативных умений. — М., 1993.
16. Радовель М.Р. Факторы взаимопонимания в межкультурной коммуникации/ "Коммуникация: теория и практика в различных социальных контекстах// Ч.1, Пятигорск, 2002.
17. Саблина С.Г.Барьеры коммуникации в межкультурной среде/ Актуальные проблемы теории коммуникации. - Санкт-Петербург, 2004.

18. Ситарам К.С., Когделл Р.Т. Основы межкультурной коммуникации // Человек. — 1992. — № 2—5.
19. Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряженности. — М., 1998.
20. Соловьева О.В. Обратная связь в межличностном общении. — М., 1992.
21. Стернин И.А. Коммуникативное поведение в структуре национальной культуры // Этнокультурная специфика языкового сознания. — М., 1996.
22. Стефаненко Т.Г. Этнопсихология. — М., 1999.
23. Сухарев В.А., Сухарев М.В. Психология народов и наций. — Донецк, 1997.
24. Тойхман Я., Надета Т.М. Основы речевой коммуникации. — М., «ИНФРА-М», 1998.
25. Толстикова-Маст Ю., Кейтон Дж. Коммуникация о коммуникации: исследование развития дисциплины "коммуникация" в России, Коммуникация: теория и практика в различных социальных контекстах, Ч.1, Пятигорск, 2002.
26. Холл Э. Как понять иностранца без слов. — М., 1995.
27. Ценности и символы национального сознания в условиях меняющегося общества. — М., 1994.
28. Цуканова Е.В. Психологические трудности межличностного общения. Киев. - 1985.
29. Этнические стереотипы поведения / Под ред. А.К. Байбурина. — Л., 1985.
30. Ярмахов Б. Б. Межкультурная коммуникация: аспект социальной идентичности, Коммуникация: теория и практика в различных социальных контекстах, Ч.1, Пятигорск.- 2002.

16. Електронні інформаційні ресурси:

1. http://www.fictionbook.ru/author/tamara_nikolaevna_persikova/mejkulturnaya_kommunikaciya_i_korporativ/read_online.html?page=1
2. http://sbiblio.com/BIBLIO/archive/ter_jasik/02.aspx
3. http://polbu.ru/terminasova_language/ch05_all.html
4. www.onu.edu.ua
5. http://www.courier.com.ru/humanities/
6. www.countries.ru/librari/ethic/etiket.htm